

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЯМНИЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ВАДИМОВИЧ

УДК: 159.923: 174 (043.5)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ
ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Чебикін Олексій Якович,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», ректор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Томчук Михайло Іванович,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Вінницька академія неперервної освіти»,
завідувач кафедри психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Фурман Анатолій Анатолійович,
Одеський національний політехнічний
університет, доцент кафедри соціальної
роботи та кадрового менеджменту.

Захист дисертації відбудеться «18» березня 2016 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий « 17» лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Становлення сучасного українського суспільства орієнтує систему вищої освіти на формування професійно і соціально компетентної особистості, здатної до творчості і самовизначення в умовах постійно змінюваного, динамічного сьогодення. У цих умовах перед вищим навчальним закладом постає питання про таку підготовку студентів-психологів, яка б дозволила їм упевнено почувати себе в сучасному професійному співтоваристві. У вітчизняному науковому просторі особистість майбутнього практичного психолога розглядалася через особливості його особистісного зростання, розвиток професійного мислення (Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, О.Ф. Бондаренко, С.В. Васильківська, П.П. Горностай, С.Д. Максименко, В.Г. Панок, О.Я. Чебикін, Н.В. Чепелева та ін.); формулювання головних цілей життя (І.А. Підласа), загальну парадигму професійного спілкування (О.П. Саннікова), психологічну компетентність як особистісну рису (Л.Я. Барінова), життєві стратегії (С.В. Крутько, В.О. Моляко, Л.В. Сохань та ін.), способи подолання особистісних та професійних криз (І.В. Бринза), суб'єктивне благополуччя (А.В. Курова) та відчуття психологічної захищеності (В.М. Таций) тощо. Така поліфункціональність підходів викликана специфікою професійної підготовки та діяльності практичного психолога, тим, що професійне і особистісне в його діяльності є тісно взаємопов'язаним.

Розвиток професійно-ціннісних орієнтацій в цьому аспекті сьогодні є однією з актуальних проблем в дослідженні особистості майбутніх практичних психологів, оскільки вони безпосередньо пов'язані із загальним рівнем їх підготовки та оволодінням фаховою майстерністю (С.В. Васьківська, Є.О. Клімов та ін.). Дослідження Б.Г. Ананьева, Є.І. Головахи, А.Є. Левенець, О.М. Леонтєва, Р.Б. Пері, М. Рокича, С.Л. Рубінштейна, Ю.В. Табачук, І.О. Цілінко, С.Х. Шварца, В.О. Ядова та ін. вказують на неоднозначні підходи до розгляду даної проблеми, зокрема, використання наукових парадигм, тотожних за змістом з поняттям ціннісних орієнтацій, а іноді й протилежних: особистісний смисл (О. М. Леонтєв), смисл (Д.О. Леонтєв), ставлення (В.М. Мясичев), внутрішня позиція особистості (Л.І. Божович), смислові цінності (Б.С. Братусь) та ін.

На жаль, дані про різні аспекти особистості майбутнього практичного психолога (Х.М. Дмитерко-Карабин, С.В. Крутько, А.Г. Петрова, А.В. Сергєєва, Г.В. Семенова, А.В. Толпекіна, М.І. Томчук, О.А. Фролікова, А.А. Фурман, О.М. Ходусов та ін.) недостатньо висвітлюють особливості його професійно-ціннісних орієнтацій, що суттєво ускладнює розуміння ролі та функцій означеного явища в його діяльності. Особливої значущості дослідження професійно-ціннісних орієнтацій набуває з позицій аналізу інтегративних тенденцій смислової сфери майбутніх практичних психологів у контексті взаємозв'язку та взаємопроникнення особистісних і професійних якостей, цінностей, а також відповідних орієнтацій та утворення несуперечливої світоглядної позиції, центрованої на людині, в процесі фахової підготовки.

Відповідно до важливості проблеми, її недостатньої розробленості в сучасній теорії і практиці психологічної науки було здійснено вибір теми дослідження «Особливості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів».

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової теми кафедри теорії та методики практичної психології «Теоретико-методологічні основи становлення особистості психолога в системі фахової підготовки» (номер держреєстрації 0109U000192), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Тему дисертації затверджено Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 7 від 27 лютого 2014 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 25 березня 2014 року).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів у процесі фахової підготовки.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів та виявити провідні підходи до їх вивчення в психологічній науці.

2. Визначити та узагальнити психологічний зміст і структуру професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів.

3. Емпірично дослідити особливості та динаміку становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців-психологів у процесі навчання у ВНЗ.

4. Розробити та апробувати систему оптимізації професійно-ціннісної сфери майбутніх практичних психологів.

Об'єкт дослідження: професійно-ціннісні орієнтації особистості.

Предмет дослідження: психологічні та аксіологічні особливості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали принципи сучасної психології (принцип детермінізму, цілісності, активності, самоактивності, єдності свідомості і діяльності); положення суб'єктно-діяльнісного підходу (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко та ін.); наукові уявлення про ціннісно-смыслову сферу особистості та ціннісні орієнтації як її центральний компонент (М.Й. Боришевський, Б.С. Братусь, О.Г. Дробницький, Н.А. Журавльова, О.Г. Здравомислов, З.С. Карпенко, Д.О. Леонтьєв, М. Рокич, В. Франкл, Ш. Шварц); положення генетичної (С.Д. Максименко); гуманістичної психології (А. Маслоу, Г. Оллпорт, К. Роджерс, В. Франкл) та символічного інтеракціонізму (Ч. Кулі, Дж. Мід); теорія розвитку Е. Еріксона; психолого-педагогічні засади гуманізації професійної освіти (Г.О. Балл, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, В.Ф. Моргун, Н.І. Пов'якель, В.А. Семиченко, Н.В. Чепелева та ін.).

Гіпотеза. Процес становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів визначається системною взаємодією їх психологічних та аксіологічних компонентів. Співвідношення між компонентами в процесі професійного навчання має складний нелінійний характер: на початковому етапі провідними виступають особистісні цінності та характеристики; в процесі фахової підготовки професійні цінності інтегруються до складу ціннісно-смыслові сфери

майбутніх фахівців і визначають спрямованість подальшої життєвої та професійної активності.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використовувалися такі методи: теоретичні (аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, узагальнення концепцій та підходів за досліджуваною проблематикою); емпіричні (тестування, анкетування, спостереження, бесіди); методи статистичної обробки даних (багатовимірне шкалювання, кореляційний, кластерний аналіз).

До психодіагностичного комплексу увійшли такі методики: для діагностики показників ціннісно-сислової сфери – «Рівень співвідношення цінності і доступності в різних життєвих сферах» (Є.Б.Фанталова), «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д.О.Леонт'єв); для діагностики індивідуально-психологічних властивостей майбутніх практичних психологів – «Спрямованість особистості» (В.Смекал і М.Кучера), «Локус контролю» (Дж.Роттер); «Потреба в досягненнях» та «Структура мотивації» (Ю.М.Орлов).

Емпіричну вибірку склали 240 осіб у віці 19-23 років, студенти 2-4 курсів Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (серед яких 120 – студенти другого курсу, 120 – студенти четвертого курсу).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- *вперше* виявлено особливості психологічних та аксіологічних компонентів професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів, що описують їх змістовні та динамічні аспекти на різних етапах фахової підготовки у ВНЗ;

- визначено три провідних вектори аксіологічної спрямованості професійно-ціннісних орієнтацій особистості майбутніх практичних психологів: добробуту (цінності фізичного здоров'я та психологічного комфорту), естетично-когнітивний (цінності творчої самореалізації та пізнання світу), комунікативно-прагматичний (орієнтації на спілкування та досягнення життєвого успіху);

- побудовано структурну модель узгодженості аксіологічних складових професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів, згідно якої провідними виступають: естетична орієнтація, самоактуалізаційна орієнтація, реалізованість у сфері близьких міжособистісних стосунків, орієнтація на здоров'я, проблемність у сфері близьких міжособистісних стосунків та афіліативна орієнтація;

- теоретично обґрунтовано та емпірично підтверджено вплив екзистенційних настанов бар'єрності та реалізованості на осмисленість життя у змісті професійних цінностей майбутнього практичного психолога;

- *розширено й доповнено* зміст поняття «професійно-ціннісні орієнтації»;

- *набуло подальшого розвитку* знання про тенденції та закономірності становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх психологів під час їх фахової підготовки, а також уявлення про можливість оптимізації цього процесу.

Практичне значення полягає в розробці та впровадженні у професійну підготовку методики корекції та розвитку професійно-ціннісної сфери майбутніх практичних психологів. На основі узагальнення даних дисертаційного дослідження створено систему оптимізації професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх психологів. Результати дослідження покладено в основу спецкурсу «Професійно-

ціннісні орієнтації особистості», впровадженого в процес фахової підготовки психологів.

Основні результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Рівненського державного гуманітарного університету (акт №105 від 14.05.2015 р.), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (довідка № 53 від 15.06.2015 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 357 від 23.06.2015 р.), Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (акт № 02-01-1549 від 30.06.2015 р.), Мукачівського державного університету (акт № 1305 від 25.06.2015 р.).

Апробація результатів дисертації Основні положення та результати роботи доповідались та обговорювались на: Міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасної психології» (Одеса, 2012 р.), «Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху», (Одеса, 214 р.), «Розквітання» (Одеса, 2014 р.), «Актуальні проблеми реакційної психології та педагогіки дитинства» (Одеса, 2014 р.), «Ключови вьприси в сьвременна наука» (Софія, Болгарія, 2014 р.), «Новітні тенденції сучасної педагогіки та психології» (Київ, 2014 р.), «Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014 р.), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2015 р.); на Всеукраїнських наукових конференціях: «Психологія: реальність і перспектива» (м. Рівне, 2013; 2014; 2015 р.), «Психологічна допомога особистості: сучасний стан та перспективи розвитку» (Рівне, 2014 р.), на засіданнях кафедри теорії та методики практичної психології (2012-2015 рр.) та науковому семінарі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2015 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертації відображено у 18 публікаціях, з яких 6 статей опубліковано у фахових наукових виданнях України, 2 статті надруковано в зарубіжних наукових періодичних виданнях, 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки, основний текст викладено на 182 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 17 рисунків, додатки подано на 16 сторінках. Список використаних джерел містить 331 найменувань, з них 31 іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет та методологічні засади, сформульовано мету і основні завдання роботи, визначено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження, зазначено форми апробації його результатів, описано структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі** «Теоретичні засади дослідження професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів» висвітлено результати теоретичного аналізу проблеми професійно-ціннісної сфери особистості. Уточнено зміст понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «професійно-ціннісні орієнтації», «практичний

психолог». Визначено структурні компоненти професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів.

Різні аспекти професійно-ціннісної сфери особистості були предметом досліджень як у вітчизняній (К.О. Абульханова-Славська, І.Д. Бех, О.О. Бодальов, Л.С. Виготський, Д.О. Леонтєв, В.А. Петровський, Н.В. Чепелева, В.Е. Чудновський, Н.Є. Шахова та ін.), так і зарубіжній психологічній науці (А. Маслоу, Т. Парсонс, К. Роджерс, М. Рокич, В. Франкл, Ш. Шварц та ін.). Узагальнення цих та інших досліджень вказує, що існують значні розбіжності у розумінні вченими змісту ключових понять: цінностей, професійних цінностей, ціннісних орієнтацій тощо.

Виконанні в цьому плані дослідження дають підстави під цінностями особистості розуміти одну з форм суспільних відносин людини зі світом, що відображає суб'єктивно значуще ставлення до предметів, речей, явищ, процесів, діяльності; відповідає інтересам і задовольняє потреби особистості. Цінності набувають особистої значущості, якщо їх розглядати як феномен людського буття у взаємозв'язку з діяльністю та її результатами. За даними аналізу, цінності виконують у житті особистості низку важливих функцій: когнітивну (критерії самооцінки, самоусвідомлення, детермінація пізнання людиною соціального довкілля); регулятивну (регуляція поведінки, взаємовідносин з іншими і вибору смислів життєдіяльності); мотиваційну, що сприяє формуванню смислової сфери особистості, віддзеркалюється у ціннісних орієнтаціях і виступає підґрунтям вибору професійної діяльності (Т.Д. Дубовицька, Д.О. Леонтєв, В.О. Ядов та ін.). Зазначимо також існування значної кількості класифікацій і систематизацій цінностей за різними критеріями (В. Білські, Н. І. Лапін, І.М. Попова, М. Рокич, Ш. Шварц та ін.).

Аналіз літературних джерел дає підстави розглядати ціннісні орієнтації як складну ієрархію інтересів і потреб особистості, згідно якої надається перевага певним цінностям у чисельних життєвих ситуаціях як спосіб розрізнення особистісних явищ і об'єктів за рівнем їхньої значущості для людини; відображення у свідомості людини цінностей, визначені нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири, що посідають високе положення в ієрархічній структурі її регуляції діяльності (Н.О. Антонова, Б.С. Братусь, Г.О. Радчук, А.А. Фурман, М.М. Чаїнська та ін.).

Розкрито провідну роль ціннісних орієнтацій яка полягає у спрямуванні професійної діяльності та наданні їй змістовності, регуляції поведінки а також формуванні способів самоактуалізації (Н.О. Антонова, О.О. Міненко, Т.Є. Тітова, Н.Є. Шахова та ін.). Ціннісні орієнтації належать до таких стійких усвідомлених утворень у структурі особистості, що відображають змістовий аспект спрямованості, надають смисл вчинкам і поведінці людини, виступають внутрішнім регулятором її ставлень до світу та підґрунтям мотивації у виборі професійної діяльності.

У вітчизняній психологічній науці склалися уявлення про особистість практичного психолога та цілісний блок необхідних якостей для його професійної ефективності. Особистість майбутнього практичного психолога досліджувалася через особливості його особистісного зростання, розвиток професійного мислення (Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, О.Ф. Бондаренко, С.В. Васильківська,

П.П. Горностай, С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Н.В. Чепелева та ін.); формулювання головних цілей життя (І.А. Підласа), загальну парадигму професійного спілкування (О.П. Саннікова), психологічну компетентність як особистісну рису (Л.Я. Барінова), життєві стратегії (С.В. Крутько, В.О. Моляко, Л.В. Сохань та ін.), способи подолання особистісних та професійних криз (І.В. Бринза), суб'єктивне благополуччя (А.В. Курова) та відчуття психологічної захищеності (В.М. Таций) тощо. Така поліфункціональність підходів викликана специфікою професійної підготовки та діяльності практичного психолога, тим, що фахове і особистісне в його діяльності є тісно взаємопов'язаним. Сучасні наукові уявлення щодо змістовного наповнення поняття «практичний психолог» дозволяють окреслити його як компетентного фахівця-професіонала, який володіє системою теоретичних знань з різних галузей психології, сформованими практичними комунікативно-мовленнєвими вміннями і навичками; обізнаний зі специфікою професійної діяльності; озброєний сучасними психологічними технологіями, які ефективно використовуює у практичній діяльності.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що дослідження різних аспектів особистості майбутнього практичного психолога та його професійної підготовки (Х.М. Дмитерко-Карабин, С.В. Крутько, А.Г. Петрова, А.В. Сергєєва, Г.В. Семенова, А.В. Толпекіна, М.І. Томчук, О.А. Фролікова, А.А. Фурман, О.М. Ходусов та ін.) частково або опосередковано відображають особливості його професійно-ціннісних орієнтацій. Останні розглядаються як спрямованість суб'єкта на діяльність (Н.П. Максимчук), сукупність психологічних чинників, що визначають розвиток професійно-ціннісних орієнтацій (Н.Л. Перевезенцева), складову частину професійної самосвідомості (С.В. Васківська, О.В. Кардовська, О.О. Шарапов). Крім того, професійно-ціннісні орієнтації майбутніх практичних психологів розглядаються дослідниками як відображення у свідомості особистості фахових стратегічних цілей та орієнтирів, що змінюють загальне світосприйняття особистості, її підхід до себе як професіонала та своєї діяльності. Можна стверджувати, що система спрямованості майбутнього практичного психолога, його ставлення до професії виступає соціально-значущою цінністю і є критерієм оцінки успішності фахової діяльності.

Проведений теоретичний аналіз дає підстави розглядати професійно-ціннісні орієнтації як відносно стійку систему спрямованості особистості на майбутню фахову діяльність, багатовимірний конструкт, на тлі якого особистість обирає та засвоює її з відповідним ступенем усвідомленості, мотивації, активності на різних етапах навчання у ВНЗ.

Проблема професійного становлення майбутнього практичного психолога у процесі фахової підготовки була предметом досліджень різних вчених (О.Ф. Бондаренко, Ж.П. Вірна, Л.В. Долинська, Н.Б. Іванцова, В.Г. Панюк, Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева, Н.Ф. Шевченко та ін.). Дослідники розглядали: професійно-особистісну підготовку майбутніх практичних психологів та специфіку їхньої професійної діяльності (О.В. Бондаренко, С.Д. Максименко, О.Я. Чебикін); професійну спрямованість особистості практичного психолога (Ж.П. Вірна, Л.В. Долинська, Н.П. Максимчук, О.П. Саннікова, Н.В. Чепелева, Є.В. Чорний, С.В. Яремчук); діалого-орієнтований підхід та рефлексію у процесі підготовки

майбутнього практичного психолога (Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелєва); змістовий аспект підготовки майбутніх практичних психологів та їх професіоналізацію (В.Г. Панок, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелєва).

Узагальнення цих та інших досліджень дає підстави констатувати особливу специфіку співвідношення особистісних якостей, професійних умінь і навичок та спрямованості особистості, що забезпечують успішність опанування професією та ефективність подальшої фахової діяльності. Відзначається, що в цьому процесі набувають особливої ролі інтегративні тенденції смислової сфери майбутнього фахівця у напрямку взаємозв'язку та взаємопроникнення особистісних і професійних якостей, цінностей, відповідних орієнтацій та утворення несуперечливої світоглядної позиції, центрованої на людині. Наявність таких тенденцій дозволяє описати внутрішню динаміку процесу становлення професіонала, центральною ланкою світоглядної позиції якого виступає конструкт «професійно-ціннісні орієнтації». Згідно аналізу останніх, їх провідна роль полягає: у забезпеченні спрямованості професійної діяльності; наданні їй особистісного смислу; регуляції поведінки та спонуканні до активності; формуванні способів самоактуалізації тощо. Як засвідчують дослідження, в процесі навчання сформовані професійні цінності інтегруються до складу ціннісно-смислової сфери особистості. Змістовний аналіз досліджень процесу фахової підготовки майбутніх практичних психологів дозволив також виявити провідні чинники становлення їх професійно-ціннісних орієнтацій (Х.М. Дмитерко-Карабін, О.Б. Мартинюк, Н. Л. Перевезенцева, Т.Є. Тітова, А.А. Фурман). До останніх слід віднести: змістовні особливості ціннісних орієнтацій, окремі особистісні особливості (локус контролю, спрямованість, потреба у досягненнях), а також особливості мотивації та смисложиттєвих орієнтацій, що складають підґрунтя суб'єктної позиції майбутніх фахівців.

Розгляд цілісної особистості як суб'єкта власної життєдіяльності, що охоплює всю повноту індивідуального життя у взаємодії із соціальними відносинами і усвідомленою діяльністю має визначальне значення при аналізі професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів (О.П. Саннікова, О.Я. Чебикін). Суб'єктність останнього відображає поліфункціональність та багатогранність особистості та репертуарну складність власної діяльності. Крім того, вона відображається в індивідуальному діяльнісному стилі, когнітивній складності та особливостях створення особистісної та професійної моделі світу а також рефлексії та активності.

Потреба в поглибленому вивченні і систематизації даних про особливості становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх психологів в процесі навчання у ВНЗ зумовили необхідність організації і проведення емпіричного дослідження.

У другому розділі «Емпіричне дослідження особливостей професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів» описано методологічні та організаційно-методичні засади психодіагностичного дослідження професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів, висвітлено результати емпіричного дослідження, здійснено їх обговорення.

З метою експериментальної перевірки гіпотез, сформульованих в ході наукового пошуку, нами було започатковано експериментальне дослідження, яке проводилось упродовж 2012-2015 років зі студентами 2-х та 4-х курсів спеціальності «Практична психологія» Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Мета емпіричної частини дослідження охоплювала два взаємопов'язані напрями: вивчення особливостей становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів на різних етапах їх фахової підготовки; розробка та експериментальна перевірка ефективності системи оптимізації їх професійно-ціннісної сфери.

Основні завдання констатувального етапу експерименту передбачали: вивчення особливостей психологічних компонентів професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів; дослідження особливостей аксіологічних компонентів; розгляд відмінностей у структурі професійно-ціннісних орієнтацій різних груп респондентів з побудовою емпіричної моделі класифікації результатів згідно аксіологічних складових; аналіз взаємозв'язку аксіологічних та психологічних компонентів.

Діагностичний комплекс методик, розроблений на підставі результатів аналізу змісту та структури професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів, містить методичний інструментарій, який дозволив на практиці зафіксувати провідні особливості цього складного системного конструкта. Добір конкретних методик здійснювався нами у відповідності до феноменологічних проявів, окреслених структурними компонентами: психологічних складових (локус контролю, спрямованість, потреба у досягненнях, особливості мотивації та смисложиттєві орієнтації) та аксіологічних складових (сукупність змістовних особливостей показників цінностей).

Вивчення психологічних складових професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів засвідчило, що респонденти четвертого курсу схильні приймати відповідальність за свої вчинки, вбачати залежність між власними діями і значущими для них подіями життя. Вони вважали себе здатними впливати на життєві події та контролювати свій розвиток. Їхні результати суб'єктивного контролю, на відміну від студентів другого курсу ($M_e=9$), характеризувалися підвищеним рівнем інтернальності ($M_e=13$; $p<0,01$). У них виявилася стійко сформованою потреба в досягненні успіху, у спілкуванні, зацікавленість у підтримці добрих взаємин. Значення за шкалою «спрямованість на завдання» були вищими в групі респондентів другого курсу ($M_e=33$; $p<0,01$), ніж четвертого ($M_e=28$). Провідним показником спрямованості серед студентів 4 курсу виступила «спрямованість на взаємодію» ($M_e=34$). Важливим чинником цього показника майбутніх практичних психологів старших курсів також виявився чинник людиноспрямованості.

Пізнавальний мотив ($M_e=5,00$) та мотив означення результатів ($M_e=5,00$) були провідними серед мотивів досягнення у респондентів четвертого курсу, тоді як мотив складності завдань ($M_e=1,00$) та змагальний мотив ($M_e=2,00$) не стали важливими для їхньої навчальної діяльності. Мотиви досягнення студентів другого курсу порівняно з цими студентами виявились більш змагальними ($M_e=3,00$),

натомість, студентів четвертого курсу більше мотивує саморозвиток $Me=3,00$ та досягнення соціально значущих результатів ($Me=3,00$). Мотивація ставлення більшою мірою виражена в майбутніх спеціалістів четвертого курсу. В них, порівняно з другокурсниками, більш розвинуті антиципаторні функції мотивації, на відміну від процесуальних, зокрема, це стосується таких її складових, як мотив самообілізації ($Me=6$; $p<0,01$) і самооцінка особистісного потенціалу ($Me=4$; $p<0,01$).

Смисложиттєві орієнтації респондентів четвертого курсу дозволили їм урізноманітнити взаємозв'язки зі світом, які стають структурованими, а життя сприймається як нерозривне, континуальне, про що свідчать вищі значення загального показника осмисленості життя ($Me=138,00$) порівняно з аналогічним показником у студентів другого курсу ($Me=132,00$). Дані середніх значень за шкалами «Локус контролю "Я"» ($M=20,64$; $Me=21,00$; $p < 0,05$) та «Локус контролю життя» ($M=28,35$; $Me=29,00$; $p < 0,05$) у групі психологів четвертого курсу відповідали нормативам, тоді як ці показники студентів другого курсу виявилися нижче нормативних значень ($M=18,70$; $Me=19,50$ та $M=25,88$; $Me=26,00$).

Для вивчення аксіологічних складових професійно-ціннісних орієнтацій використовувалась процедура їх порівняння за критеріями бажаності та доступності (методика О. Б. Фанталової). В ході аналізу з'ясовано, що майбутні практичні психологи зорієнтовані на такий компонент, як «Щасливе сімейне життя». Означена цінність виявилася найбільш неузгодженою, що, вочевидь, пов'язано із природним віддаленням від батьків та формуванням потреби у створенні власної сім'ї. До складу неузгоджених увійшла також цінність «Свобода у вчинках та діях», що свідчить про неготовність студентів користуватися власною свободою, досягаючи певної автономії, незалежності у власних судженнях та діях, вони ще не оволоділи ефективними механізмами реалізації цих якостей у соціальному контексті, та «Матеріально забезпечене життя».

Вершину ціннісної піраміди студентів старших курсів склали «Кохання», «Здоров'я» та «Наявність вірних друзів». Натомість студенти другого курсу більше цінували «Матеріально забезпечене життя» ($p < 0,05$). Цінності: «Краса природи й мистецтва», «Творчість» та «Активне, діяльне життя» виявилися найменш актуальними для студентів четвертого і другого курсів. Відзначимо, що для майбутніх психологів четвертого курсу важливість «Творчості», як бажаної цінності, була статистично значуще більшою ($p < 0,01$) відносно студентів другого курсу. І, навпаки, важливість «Активного, діяльного життя» виявилася більш виразною в групі студентів другого курсу ($p < 0,01$), вочевидь, творчий компонент студентами старших курсів виявляється більш активно, тоді як на молодших курсах превалує діяльнісний компонент. Найбільш доступними цінностями для майбутніх практичних психологів були «Пізнання», «Наявність цікавої роботи», «Наявність вірних друзів», «Впевненість у собі». Професійно спрямована навчальна діяльність вже надає можливість розширення світогляду, інтелекту, а отримані психологічні знання та навички допомагають підвищити рівень загальної культури, досягти внутрішньої гармонії, свободи від внутрішніх протиріч.

Аналіз внутрішньої структури аксіологічної спрямованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів за методом багатовимірною

шкалювання дозволив виокремити три основні вектори: добробуту (цінності фізичного здоров'я та психологічного комфорту), естетично-когнітивний (цінності творчої самореалізації та пізнання світу) та комунікативно-прагматичний вектор (орієнтації на спілкування та досягнення життєвого успіху), що виступили альтернативними шляхами самовизначення особистості майбутнього психолога згідно системи бажаних та доступних цінностей.

Для комплексного пояснення відмінностей між аксіологічними складовими професійно-ціннісних орієнтацій різних вікових груп майбутніх практичних психологів було використано кластерний аналіз. Параметрами кластеризації були показники бажаності, доступності, узгодженості цінностей. Оптимальним розподілом виявився такий, що формує шість кластерів. Отримані результати дозволили побудувати структурну модель узгодженості аксіологічних складових професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів за критерієм інтеграції різних аспектів способу життя (Рис.1).

В цілому по виборці було виділено три кластери показників досліджуваних із незбалансованими ціннісними орієнтаціями і три кластери із збалансованими. При цьому 46,7 % майбутніх практичних психологів засвідчили наявність збалансованих ціннісних орієнтацій (кластери «Самоактуалізаційна орієнтація», «Реалізованість у сфері близьких стосунків», «Афіліативна орієнтація»); 53,3 % - незбалансованих ціннісних орієнтацій (кластери «Естетична орієнтація», «Орієнтація на здоров'я», «Проблемність у сфері близьких стосунків»). Сумарна частка респондентів із збалансованими ціннісними орієнтаціями серед студентів четвертого курсу склала 46,70%, а серед студентів другого курсу 42,80%. Ці розбіжності виявилися статистично значущими ($p < 0,001$).

Рис. 1. Структурна модель узгодженості аксіологічних складових професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів

За результатами проведених досліджень, взаємозв'язок психологічних та аксіологічних компонентів професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів було розкрито через співвідношення їх екзистенційних настанов та

психологічних характеристик. Виокремлено два типи екзистенційних настанов: реалізованості (прагнення узгоджувати ступені важливості та доступності своїх цінностей в активних діях щодо їх реалізації або внутрішніх дій за типом захисних механізмів, що знижують важливість цінності при її недоступності) та бар'єрності (пошук ознак реалізації особистісних цінностей за межами актуальної життєвої ситуації).

Слід зауважити, що значення індексу реалізованості-проблемності засвідчують перевагу реалізованості над бар'єрністю в цілому по виборці. Увага майбутніх практичних психологів спрямована на пошук ознак реалізації особистісних цінностей в актуальній життєвій ситуації.

У респондентів другого курсу відзначено статистично значущий зв'язок між реалізованістю й інтернальністю: чим інтенсивніше студенти реалізують набуті смисли і цінності, тим більше вони готові приймати відповідальність за свої вчинки, вважають себе здатними впливати на життєві події та контролювати їх розвиток. Виявлено, що другокурсники цінують і реалізують те, що є доступним, і знижують цінність того, що недоступно.

Засвідчено статистично значущий регресійний вплив на осмисленість життя з боку реалізованості у структурі професійно-ціннісних орієнтацій респондентів четвертого курсу, які більшою мірою спрямовані на реальність і дії в зоні можливого, прагматичність та раціональність.

У третьому розділі «Система оптимізації професійно-ціннісної сфери майбутніх практичних психологів» представлено теоретичні, організаційно-методичні та змістовні засади системи оптимізації ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх практичних психологів та наведено результати її апробації.

Результати констатувального експерименту засвідчили вищий рівень представленості психологічних показників професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців старших курсів, а також загальну тенденцію до більшої здатності інтегрувати професійні аспекти професійно-ціннісних орієнтацій у своє життя, що обґрунтувало необхідність проведення корекційних заходів з респондентами молодших курсів. З метою оптимізації професійно-ціннісної сфери було розроблено систему, що структурно представлена трьома взаємозв'язаними модулями (мотиваційний, рефлексивний та аналітично-ціннісний), кожен з яких є відносно самостійною ланкою цілісного процесу. Означена система була розроблена на засадах гуманістичної психології (фасилітації, вербалізації, інтегративності) з урахуванням принципів роботи групи. Її загальна стратегія спиралася на розвиток психологічних та узгодження аксіологічних компонентів професійно-ціннісної сфери майбутніх психологів за такими напрямками: розвиток професійної мотивації; розвиток рефлексії як здатності до самоусвідомлення та саморозуміння; опанування навичками саморегуляції; рефлексивно-ціннісний аналіз. Відповідно до змісту та форми організації розвивальних впливів, використовувався широкий спектр методичних прийомів і технік, зокрема: міні-лекції, тренінгові й ігрові методи, методи групової дискусії, проективне малювання тощо. Змістовні аспекти системи дозволили: опанувати спосіб виявлення провідних мотивів професійної діяльності з використанням усвідомлення власної професійної спрямованості, оволодіти методами мотивування; навичками професійної рефлексії та саморегуляції як

інструментарієм практичного психолога; розвинути навички ціннісного аналізу; вдосконалити комплекс особистісних та професійно важливих якостей для ефективного виявлення подальшої професійної активності.

Для апробації запропонованої системи нами були залучені студенти другого курсу, в яких дані попереднього тестування засвідчили переважно низькі показники, що характеризували особливості їх психологічних компонентів та неузгодженість - аксіологічних. Таких студентів було 80 осіб, їх умовно було розподілено на дві групи – експериментальну (40 осіб), де реалізовувалася наша система, і контрольну (40 осіб), в якій навчально-виховний процес здійснювався за традиційною програмою.

Показниками ефективності виступали параметри, що свідчили про інтенсивність мотивів та рівень спрямованості особистості. Також досліджувалася динаміка показника збалансованості ціннісних орієнтацій респондентів. Вибір конкретних параметрів здійснювався за критерієм наявності вірогідних відмінностей з показниками студентів четвертого курсу.

Дослідження динаміки психологічних компонентів в експериментальній групі засвідчило підвищення середньогрупового рівня за всіма показниками мотивації і найбільш виразно за показником змагального мотиву.

Таблиця 1

Статистично достовірні відмінності показників мотивації респондентів до та після експерименту

Показники	Етап	Групи дослідження N=40				t	p
		експериментальна		контрольна			
		M	s	M	s		
Спрямованість на завдання	до	28,775	3,971	28,075	5,254	0,672	0,503
	після	31,025	6,526	28,225	5,390	2,092	0,040*
Змагальний мотив	до	1,550	1,724	1,850	1,718	0,780	0,438
	після	3,025	1,874	1,675	1,591	3,473	0,001*
Мотив досягнення успіху	до	2,875	2,015	2,825	2,374	0,102	0,919
	після	3,525	1,826	2,550	2,385	2,053	0,043*

Примітка: M – середнє значення; s – стандартне відхилення; *статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$)

На етапі контрольного експерименту відбулися статистично значущі зміни за показниками мотивації респондентів експериментальної групи, натомість в контрольній групі таких відмінностей не зафіксовано.

Показниками ефективності програми стосовно аксіологічних компонентів виступали параметри збалансованості цінностей, а саме їх приналежності до певного кластеру. Результати аналізу ефективності програми представлені в таблиці 2.

Кількісні дані про результати узгодженості цінностей респондентів до та після експерименту

Етап	Експериментальна група N=40	Значення критерія	Контрольна група N=40
До експерименту	збалансовані (n=19) незбалансовані (n=21)	Z=0,823	збалансовані (n=18) незбалансовані (n=22)
Значення критерія	$\chi^2=0,031^*$		$\chi^2=0,625$
Після експерименту	збалансовані (n=29) незбалансовані (n=11)	Z=0,039*	збалансовані (n=20) незбалансовані (n=20)

Примітка: Z - кутове перетворення Фішера; χ^2 - критерій Мак-Немара; значком * позначено статистично значущі розбіжності ($p \leq 0,05$)

Представлені в таблиці 2 результати дозволяють порівняти значення узгодженості цінностей респондентів між групами та етапами експерименту.

Під впливом розвивально-коригувальних заходів кількість респондентів експериментальної групи, результати яких належали до кластерів зі збалансованими ціннісними орієнтаціями: «Самоактуалізаційна орієнтація», «Реалізованість у сфері близьких стосунків», «Афіліативна орієнтація» суттєво підвищилася (після експерименту збалансовані становили - 72,5%, незбалансовані - 27,5%), натомість у контрольній групі суттєвих змін не відбулося.

Отже, запропонована система оптимізації професійно-ціннісної сфери майбутніх практичних психологів дозволила позитивно вплинути на мотивацію, спрямованість та узгодженість особистісних та професійних цінностей, при цьому відзначено більш суттєву динаміку психологічних компонентів порівняно з аксіологічними.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми розвитку професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів, що виявилось в обґрунтуванні та емпіричній верифікації закономірностей, структури та особливостей в період фахового навчання, розробці технології їх оптимізації.

1. На підставі вивчення наукових досліджень здійснено аналіз проблеми професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів. Уточнено та конкретизовано психологічний зміст понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» особистості, окреслено понятійний простір, структуру та особливості конструкту «професійно-ціннісні орієнтації».

Аналіз проблеми підготовки практичних психологів засвідчив наявність особливої специфіки співвідношення особистісних якостей, професійних умінь і навичок та спрямованості особистості, що забезпечують успішність опанування професією та ефективність подальшої діяльності. Це дозволило описати внутрішню динаміку процесу становлення професіонала, центральною ланкою світоглядної позиції якого виступив конструкт «професійно-ціннісні орієнтації».

Показано, що професійно-ціннісні орієнтації майбутніх практичних психологів слід розглядати як відображення у свідомості особистості стратегічних цілей та світоглядних орієнтирів, що визначають загальне світосприйняття особистості, сприйняття себе як професіонала, суб'єкта власної життєвої та фахової активності. Вони утворюють основу професійної спрямованості майбутнього практичного психолога, визначають його ставлення до себе. Сенситивним періодом розвитку професійно-ціннісних орієнтацій виступає період навчання у ВНЗ. Описано провідну роль професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього практичного психолога, що полягає: у забезпеченні спрямованості професійної діяльності; наданні їй особистісного смислу; регуляції поведінки та спонуканні фахової активності; формуванні способів самоактуалізації тощо. Результати проведеного аналізу засвідчили наявність безпосереднього зв'язку між змістом ціннісних орієнтацій та комплексом особистісних та професійно-важливих якостей, якими забезпечується процес підготовки майбутнього практичного психолога. Розкрито, що у процесі фахової підготовки сформовані професійні цінності інтегруються до складу ціннісно-сислової сфери особистості і визначають спрямованість подальшої життєвої та професійної активності.

У структурі професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів виокремлено психологічні (локус контролю, спрямованість, потреба у досягненнях, особливості мотивації та смисложиттєвих орієнтацій) та аксіологічні (змістовні особливості ціннісних орієнтацій) компоненти. Доведено, що особливості професійно-ціннісної сфери майбутніх практичних психологів виявляються через співвідношення означених структурних компонентів в процесі фахової підготовки.

2. Здійснене в межах системно-структурного, структурно-функціонального та аксіологічного підходів комплексне емпіричне дослідження майбутніх психологів, що навчалися на різних курсах, дозволило описати особливості структури та розвитку їх професійно-ціннісних орієнтацій. За результатами досліджень встановлено, що провідними психологічними складовими професійно-ціннісних орієнтацій виступають інтернальність, потреба у досягненні успіху, орієнтація на міжособистісну взаємодію. При цьому виявлено провідні мотиви професійного навчання майбутніх практичних психологів: пізнавальні, означення результатів, складності завдань та змагальний.

3. Показано, що вершину ціннісної піраміди майбутніх практичних психологів становлять: «Кохання», «Здоров'я» та «Наявність вірних друзів». Найбільш доступними цінностями виступили «Пізнання», «Наявність цікавої роботи», «Наявність вірних друзів», «Впевненість у собі». Найбільш неузгодженими - «Матеріально забезпечене життя», «Щасливе сімейне життя», «Свобода у вчинках та діях». Визначено, що внутрішня структура аксіологічної спрямованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів складає три

основні вектори: добробуту, (цінності фізичного здоров'я та психологічного комфорту), естетично-когнітивний вектор (творча самореалізація і пізнання світу), та комунікативно-прагматичний (орієнтації на спілкування та досягнення життєвого успіху). Означені вектори виступили альтернативними шляхами самовизначення особистості майбутнього практичного психолога згідно системи його бажаних та доступних цінностей.

4. Побудовано структурну модель узгодженості аксіологічних складових професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів. Виокремлено три кластери показників респондентів із незбалансованими ціннісними орієнтаціями і три кластери - зі збалансованими. З'ясовано, що 46,7 % майбутніх практичних психологів засвідчили наявність збалансованих ціннісних орієнтацій (кластери «Самоактуалізаційна орієнтація», «Реалізованість у сфері близьких стосунків», «Афіліативна орієнтація»); 53,3% - незбалансованих ціннісних орієнтацій (кластери «Естетична орієнтація», «Орієнтація на здоров'я», «Проблемність у сфері близьких стосунків»).

5. Взаємозв'язок психологічних та аксіологічних компонентів професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів розкрито через співвідношення їх езистенційних настанов та психологічних характеристик. Визначено два типи екзистенційних настанов майбутніх практичних психологів: реалізованості (прагнення узгоджувати ступені важливості та доступності своїх цінностей в активних діях щодо їх реалізації або внутрішніх дій за типом захисних механізмів, що знижують важливість цінності при її недоступності) та бар'єрності (пошук ознак реалізації особистісних цінностей за межами актуальної життєвої ситуації).

6. Відзначено перевагу реалізованості над бар'єрністю в цілому по виборці. Виявлено статистично значущий регресійний вплив на осмисленість життя з боку реалізованості у структурі професійно-ціннісних орієнтацій респондентів четвертого курсу. У респондентів другого курсу відзначено статистично значущий зв'язок між реалізованістю та інтернальністю. Результати констатувального експерименту засвідчили, що система професійно-ціннісних орієнтацій у більшості респондентів (53,3%) є суперечливою, проте зі збільшенням терміну навчання намічається тенденція до узгодження ціннісних пріоритетів. В цьому аспекті відзначено вищий рівень розвитку психологічних показників професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців старших курсів, а також загальну тенденцію до більшої здатності інтегрувати різні змістовні аспекти професійно-ціннісних орієнтацій у своє життя.

7. Розроблено систему оптимізації професійно-ціннісної сфери, що структурно представлена трьома взаємозв'язаними модулями (мотиваційний, рефлексивний та аналітично-ціннісний). Її загальна стратегія спиралася на розвиток психологічних та узгодження аксіологічних компонентів професійно-ціннісної сфери майбутніх психологів за напрямками: професійної мотивації; рефлексії як здатності до самоусвідомлення та саморозуміння; опанування навичками саморегуляції; рефлексивно-ціннісний аналіз. Змістовні аспекти системи дозволили реалізувати послідовне цілеспрямоване наближення учасників до усвідомлення особливостей

власної професійно-ціннісної сфери та її оптимізації у напрямку розвитку гуманістичної спрямованості як підґрунтя фахової активності.

Показниками ефективності впровадження системи виступили зміни параметрів, що свідчили про збалансованість цінностей (приналежність до певного кластеру). Під впливом розвивально-коригувальних заходів кількість респондентів із збалансованими ціннісними орієнтаціями суттєво підвищилася (з 46,7% до 72,5%), при цьому відзначено більш суттєву динаміку зростання психологічних компонентів порівняно з аксіологічними.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективи її подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому вивченні професійно-ціннісних орієнтацій як предикторів (прогностичних параметрів) професійної успішності майбутніх практичних психологів.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ямницький О. В. Ціннісні орієнтації в життєдіяльності особистості / О. В. Ямницький // Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – 2013. – № 7–8. – С.116–121.

2. Ямницький О. В. Категорія «цінності» у психологічному вимірі / О.В. Ямницький // Наука і освіта. – 2013 – № 4. – С.34–37.

3. Ямницький О. В. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх практичних психологів / О. В. Ямницький // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2014. – № 3–4. – С.39–45.

4. Ямницький О. В. Особливості професійної Я-концепції майбутнього практичного психолога / О. В. Ямницький // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – Серія «Психологія». – 2014. – Т.19. – Вип.1(31). – С.360–366.

5. Ямницький О. В. Підготовка майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах Фінляндії / О. В. Ямницький // Науковий вісник ПНПУ імені К.Д.Ушинського – 2014. – № 7–8. – С.33–39.

6. Ямницький О. В. Роль суб'єктної активності в процесі становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього практичного психолога / О. В. Ямницький // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – Серія «Психологія». – 2014. – Т.19. – Вип. 4 (34). – С.88–93.

Статті у наукових виданнях іноземних держав:

7. Ямницкий А. В. Профессионально-ценностные ориентации будущих практических психологов: экспериментальный аспект / А.В. Ямницкий // Международный сб. научн. трудов «Актуальные проблемы психологии, бизнеса и социальной сферы общества: теория и практика». – Рига, 2014. – Т.10. – С.94–100.

8. Ямницкий А. В. Исследование профессионально-ценностных ориентаций будущих практических психологов / А.В. Ямницкий // Сб.: Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии – Новосибирск, 2015. – № 53. – С.61–68.

Публікації в інших наукових виданнях:

9. Ямницький О. В. Розвиток ціннісної сфери особистості в юнацькому віці /О. В. Ямницький // Вісник Черкаського університету. – Серія «Педагогічні науки». – 2013. – № 21 (274) – С.139–143.

10. Ямницький О. В. Вплив ціннісних орієнтацій на професійну соціалізацію майбутніх психологів / О. В. Ямницький : м-ли Міжнар. наук.-практ. конф. [«Новітні тенденції сучасної педагогіки та психології»] (Київ, 7-8 березня 2014 р.) / МОН України, Київська наукова організація педагогіки та психології. – 2014. – С.82–86.

11. Ямницький О. В. Вплив ціннісних орієнтацій на професійне становлення майбутніх практичних психологів / О. В. Ямницький: м-ли за X Междунар. научна практ. конф. [«Ключові впроєкти в сьвременна наука»] (17-25 април 2014). – Софія, «БЯЛГРАДБГ». – 2014 – Том 24. – С. 52–54.

12. Ямницький О. В. Дослідження факторів привабливості професії у майбутніх практичних психологів / О. В. Ямницький // Актуальні питання психологічної науки: Альманах студентського наукового товариства. – Вип. 8. – Рівне: РДГУ, 2014.– С.191–194.

13. Ямницький О. В. Розвиток психологічної науки та професійної підготовки психологів у Фінляндії / О. В. Ямницький // Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. праць РДГУ. – Вип.3. – Рівне: Вид-во «Дока центр», 2014. – С.170–173.

14. Ямницький О. В. Особливості особистості майбутніх практичних психологів /О. В. Ямницький: м-ли наук.-практ. конф. молодих науковців «Розквітання – 7» [«Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху»] (Одеса, 24-26 квітня 2014 р.) /МОН України, ОНУ імені І. І. Мечникова. – С.107–109.

15. Ямницький О. В. Професійно-ціннісні орієнтації практичних психологів як категорії психології /О. В. Ямницький// Актуальні проблеми дошкільної та вищої освіти. – Варшава: вид-во «Diamond trading tour», 2014. – С.158–160.

16. Ямницький О. В. Інноваційний потенціал вищої освіти Фінляндії /О. В. Ямницький // Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: м-ли IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27-28 лютого 2015 р.) – Одеса, 2015. – С.145–147.

17. Ямницький О. В. Аксиологічні складові професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів [Електронний ресурс] / О.В.Ямницький // Рідна мова (Польща). – 2015. – № 40. http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=aks-olog-chn-skladov-profes-jno-ts-nn-snih-or-ntats-j

18. Ямницький О. В. Професійна підготовка психологів у ВНЗ Фінляндії /О. В. Ямницький // Актуальні питання психологічної науки: Альманах студентського наукового товариства. – Вип. 9. – Рівне: РДГУ, 2015.– С.229–231.

АНОТАЦІЇ

Ямницький О. В. Особливості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2016.

У дисертації представлено теоретико-емпіричний аналіз особливостей професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів. У роботі уточнено та конкретизовано психологічний зміст понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» особистості, окреслено понятійний простір, структуру та особливості конструкту «професійно-ціннісні орієнтації».

Встановлено особливості структурних відносин між аксіологічними та психологічними компонентами професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів. Виявлено три вектори аксіологічної спрямованості: вектор добробуту, естетично-когнітивний та комунікативно-прагматичний вектор.

Запропоновано і апробовано систему оптимізації професійно-ціннісної сфери майбутніх практичних психологів, аспекти, якої, дозволили опанувати способи виявлення провідних мотивів професійної діяльності з використанням усвідомлення власної професійної спрямованості, оволодіти методами мотивування; навичками професійної рефлексії та саморегуляції як інструментарієм практичного психолога; розвинути навички ціннісного аналізу; вдосконалити комплекс особистісних та професійно важливих якостей для ефективного виявлення подальшої професійної активності.

Ключові слова: особистість майбутнього практичного психолога, професійно-ціннісні орієнтації, локус контролю, спрямованість, потреби у досягненнях, мотивація, смисложиттєві орієнтації.

Ямницький А. В. Особенности профессионально-ценностных ориентаций будущих практических психологов. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2016.

Диссертация посвящена исследованию особенностей профессионально-ценностных ориентаций будущих практических психологов. В работе уточнено и конкретизировано психологическое содержание понятий «ценности» и «ценностные ориентации» личности, определены понятийное пространство, особенности конструкта «профессионально-ценностные ориентации». В структуре профессионально-ценностных ориентаций будущих практических психологов выделены психологические и аксиологические компоненты.

Эмпирически исследованы основные особенности психологических составляющих профессионально-ценностных ориентаций будущих практических психологов, к которым относятся: общие особенности ценностных ориентаций личности будущего практического психолога, некоторые особенности личности (локус контроля, направленность, потребность в достижениях) и мотивации будущих практических психологов, их смисложизненные ориентации.

Установлены особенности структурных отношений между аксиологическими компонентами профессионально-ценностных ориентаций будущих практических психологов. Обнаружены три основных вектора профессионально-ценностной ориентации личности: вектор благополучия, эстетически-когнитивный вектор и коммуникативно-прагматический вектор, выступающие альтернативными путями

самоопределения молодого специалиста согласно системы его желаемых и доступных ценностей.

Выявлены основные отличия в психологических и аксиологических составляющих профессионально-ценностных ориентаций, связанных со специализацией обучения. Установлены особенности барьерности и реализованности смыслов профессионально-ценностных ориентаций в построении личности будущего практического психолога.

В работе предложена и апробирована система оптимизации профессионально-ценностной сферы будущих практических психологов, аспекты, которой позволили овладеть способами выявления ведущих мотивов профессиональной деятельности с использованием осознания собственной профессиональной направленности, овладению методами мотивации; навыками профессиональной рефлексии и саморегуляции как инструментарием практического психолога; развитию навыков ценностного анализа; усовершенствованию комплекса личностных и профессионально важных качеств для эффективного выявления дальнейшей профессиональной активности.

Ключевые слова: личность будущего практического психолога, профессионально-ценностные ориентации, локус контроля, направленность, потребности в достижениях, мотивация, смысложизненные ориентации.

Yamnitsky O. V. Features of the professionally-valued orientations of future practical psychologists. - Manuscript.

The thesis for the psychology candidate's degree, speciality 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odessa, 2016.

The dissertation presents theoretical and empirical analysis features professional-valuable orientations of the future practical psychologists. The paper clarified and specified the psychological meaning of «value» and «value orientation» personality outlines the conceptual space, structure and characteristics of the construct «professional value orientation».

The peculiarities of structural relations between axiological and psychological components of vocational value orientations of the future practical psychologists. Found three axiological orientation vectors, vector welfare, aesthetic and cognitive and communicative-pragmatic vector.

Proposed and tested system optimization professional value sphere of practical psychologists aspects, which allowed to learn how to identify reasons leading professional work using own awareness of professional orientation, to master methods of motivation; professional skills and self-reflection as tools Psychologist; develop skills valuable analysis; improve range of personal and professional skills critical for effective identification of further professional activity.

Keywords: personality of future practical psychologist, professionally-valued orientations, to locus control, orientation, requirements in achievements, motivation, sense of life of orientations.

Підп. до друку 15.02.2016. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 пр.
Видавець Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.
Тел. 0949464393, 0487431393 email - 7431393@gmail.com